

HAGOP BARONYAN

İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti

Çeviri: PARİS HİLDA TELLER BABEK

12. BASKI

can

miras

HAGOP BARONYAN
İSTANBUL
MAHALLELERİNDE
BİR GEZİNTİ

Can Miras

İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti, Hagop Baronyan

Ermenice aslından çeviren: P. Hilda Teller Babek

Bduyd mı Bolso Tağeron Meç

© 2014, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2014

12. basım: Ağustos 2023, İstanbul

Bu kitabın 12. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Editör: Emre Taylan

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve

Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul

Sertifika No: 52098

ISBN 978-975-07-2000-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HAGOP BARONYAN
İSTANBUL
MAHALLELERİNDE
BİR GEZİNTİ

ANLATI

Ermenice aslından çeviren

P. Hilda Teller Babek

Hagop Baronyan'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Adabımuşeretin Zararları, 2016

HAGOP BARONYAN, 1842'de Edirne'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Ermeni okullarında tamamladı. 1864'te İstanbul'a yerleşti. Mütevazı yaşamında kalemi ve sanatıyla toplumsal sorunlara ve edebiyat hayatına hükmetti. Tüm eserleri, derin toplumsal sorunlar etrafında mizahi dille yazılmış, her düzeydeki okura, hayata dair gerçek resimlerdir. Keskin gözlemleri ve ince mizahıyla istisnasız, toplumun her kesimini eleştirir. Gerçek kimlikler ve mütevazı örneklerle Ermeni toplum hayatının derinliklerini ortaya çıkarmıştır. 1865'te *Arevelyan Adamnapuj* (Şark Dışçısı) isimli ilk tiyatro denemesiyle tanınmıştır. *Poğ Aravodyan* (Sabah Borsu), *Yeprad* (Fırat) ve *Meğu* (Arı) mecmualarında başyazarlık yapmıştır. Ermenice ve Osmanlıca yayımlanan *Tadron* (Tiyatro), daha sonra *Luys* (Işık), *Dzidzağ* (Tebessüm), *Khigar* (Bilgiç) dergilerini yayımlamıştır. Önemli eserleri: *Azkayin Çoçer* (Milli Ağalar), *Mezdsabadiv Muratsganner* (Haşmetlû Dilenciler), *Bağdasar Ağpar*, *Kağakavarutyán Vnasneri* (Adabı-muaşeretin Zararları), *Adamnapuyjn Arevelyan* (Şark Dışçısı). 1891'de İstanbul'da tüberkülozdan öldü.

PARİS HİLDA TELLER BABEK, 1953 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Esayan Lisesi'nden mezun oldu. Serbest muhasebecilikle hayatını idame ettirmektedir. Sayat Nova Korosu kurucu üyelerinden olup koro çalışmalarına katılır. Hobi olarak başladığı resim çalışmalarıyla kişisel ve pek çok karma sergilere katılmıştır.

İçindekiler

Ortaköy	11
Kumkapı	18
Kasımpaşa	26
Beşiktaş	30
Karagömrük ve Salmatomruk (Birleşik mahalle)	35
Eyüp	41
Kadıköy	43
Rumelihisarı	49
Selamsız	53
Topkapı	61
Gedikpaşa	66
Üsküdar Yenimahalle	71
Pera (Beyoğlu)	77
Balat	86
İcadiye	90
Samatya	94
Kuzguncuk	100
Dış Kumkapı	103
Hasköy	105
Kınalıada	108

Boyacıköy	111
Galata	113
Kuruçeşme.....	116
Eyüp – Surp Asdvadzadzin	118
Büyükdere	120
Yenikapı.....	122
Kartal	125
Kandilli.....	127
Samatya'nın Yeni Mahallesi.....	129
Narlıkapı.....	130
Beykoz	131
Makriköy (Bakırköy)	133
Feriköy.....	134
Yeniköy.....	135

ORTAKÖY

Öncelikle bilinmelidir ki buraya girmekte zorluklar vardır –sözüm şereflilere, hırsızlara değil– ama buradan çıkmak daha zordur. Batı'nın sorunlarıyla –Doğu kültüründeki birçok yer için söylendiği gibi– yapılanmış bir köy. Ortaköy'e iskele tarafındaki yoldan girmek istersen altı tane muhteşem tuvaletin kokusu hemen hissedilir. Anlaşılan Ortaköy'de yaşayan biri için hassas bir burun, büyük bir sorun. Dağ tarafından inmeyi denersen, yanında güvenlikçiler getirmelisin ki hırsızlardan yakını kurtarasan. Şayet Beşiktaş tarafından gelersen geçen yılki yangından kalan küllerin dolmaması için gözlerini mendille bağlamalısın. Bu köye girmenin güvenli yolu tayyareyle inmektir derlerse de, benim için en güvenlisi hiç girmemektir.

Bu köyün beş yüz yirmi Ermeni hanesi vardır. Bazı hanelerde birden fazla aile barınır. İşler bu şekilde sürerse bir hanede, yirmi aile barınacak. Sayımda haneler, yerini odalara bırakacak.

Burada iki kilise var, birinin adı (Sürp) Asdvadzadzin¹,

1. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Eğin (Ağın, Kemaliye) ve ona bağlı Abuçeh köyünden Ermeniler İstanbul'a göç edip Ortaköy tepelerine, Taşmerdiven'e ve Yıldız eteklerine yerleşir. Patrik Hovhannes Golod döneminde açılan ve 1665 yılına ait bir elyazmasında adı "Giragos" olarak geçen ahşap kilise zamanla harap olup yıkılır. Onun yerine inşa edilip 15 Aralık 1824'te ibadete

diğeri (Surp Krikor) Lusavoriç.¹ Köyümün Asdvadzadzin Kilisesi meşrutiyetçi değildir, tüm ziyaretçileri aynı mekânda kabul etmez. Zengin biri geldiğinde, zangoç telaşa kapılıp hemen oturacak bir yer temin eder. Gelen fakir ise yerlerde de dua edebilir.

Zenginler yalnız Noel’de ve Paskalya’da kiliseye gelirler, şahsen gelemeseler de kartvizitlerini gönderirler.

Her yıl kilisenin balkonundaki yerler kiralanır veya satılır. Gerçi bu satışlar ilan edilmez. Zaten zengin hanımlar balkondaki tüm yerleri satın almıştır. Bayram günlerinde yerlerini kaptırmamak için kendileri gelmeseler bile temsilcilerini gönderirler.

Zamanı mı acaba İncil’deki bu sözün: “Ve benim evim dua evi olacak, diye yazılmıştır; fakat siz onu bir haydut ini ettiniz.”² Lusavoriç Kilisesi halkçıdır. Kadın erkek karışık girerler kiliseye. Sanırım Lusavoriç’in erkeklere güveni olmadığından kilisenin sağ tarafını erkeklere, sol tarafını kadınlara tahsis etmiştir.. Bizim cemaat meclisinin de böyle yönetilmediğini kim iddia edebilir?

açılan Surp Asdvadzadzin Kilisesi 1835 yılında yeniden yapılır. Halen ibadete açık olan kilisenin iki tarafında bulunan şapellerden soldaki “Surp Yerrortutyun”, sağdaki ise “Surp Isdepanos” adıyla anılmaktadır. Kilise yakın zamanda, 2012’de kapsamlı bir restorasyon çalışması geçirmiştir.

1. İstanbul Ermeni Katolik toplumunun inşa edip ibadete açtığı ilk kilise Galata’daki Surp Pırgiç Kilisesi’dir. II. Mahmud’un 6 Ocak 1830 tarihinde verdiği iradeyle Katolik Ermeniler kilise yapma hakkı elde eder ancak pratikte bu konuda çeşitli sorunlar yaşanır. Bu sorunları aşmak için mevcut kiliseleri onarma bahanesiyle izin alınıp yeni kiliseler inşa edilir. XIX. yüzyılın başlarında Ortaköy’deki Katolik nüfusunun artması üzerine, 5 Kasım 1837 tarihli fermanla burada bir kilise inşa edilmesine izin verilir. Krikor Hekimyan tarafından bağışlanan arazide, İstanbul Ermeni Katolik toplumunun ikinci kilisesi olarak inşa edilen Ortaköy Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, 6 Ocak 1839 tarihinde ibadete açılmıştır.

Mimarisi Roma bazilikalarını andıran kilisede dört küçük sunak ve üst üste yapılmış iki balkon vardır. Eskiden, camilerde olduğu gibi, kiliselerin merkez kısmı erkeklere, balkonlar kadınlara ayrılırdı. Bu usulden 1850’lerde vazgeçilmiş, bu tarihten sonra inşa edilen kiliselere balkon yapılmamıştır.

2. Yeni Ahit, “Luka”, 19:46.

Fesatlar, cahil halkı inandırmaya çalışıyorlar. Cemaat meclisi toplantılarında yalnız kadınları içeri almışlar, erkekler dışarıda kalmış. Ben inanmam.

Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin karşısındadır, Tarkmanças Okulu.¹ Çok düzgün zavallılık içinde, zavallılığı olmasa bile düzgünlüğüyle kıskançlığa neden olur. Şaşırır bazıları, böyle zengin bir mahalledeki okul neden fakir kalır! Ben şaşırım buna, okul fakirdir çünkü burada zenginler yaşıyor.

Köyümde bir de Hırpsimyants Okulu var, şefkatli kadınların müdürlüğünde yönetilir ve bir gün eğitimi ve kültürlü kızların yetişeceğini umut ederler.

Bu okulun öğrencileri klasik Ermeniceyi² yeni Ermeniceye çevirmekte oldukça başarılıdır. Eğitim kurumunun sekreterinin yazdığı eski Ermenice mektupları çözemezlerse, hata kendilerinin değildir, zira hocaları dahi o mektuplardan anlam çıkarmak için kendilerini parçalar.

Bay Şaşyan, Ermenistan'daki kıtlığın sebep olduğu felaketler için halkın vicdanına seslenip hibe toplamak amacıyla gazeteye insanların anlayamayacağı dilde uçuk mektuplar yazar ki, bizim millet kendi kardeşlerinin acılarını duyarak üzülmesin ve ağlamasın. Bu bakımdan, başkan bey, halkıyla Latince bile konuşmakta özgürdür...

1. Tarkmanças Okulu 1785 yılında açılmıştır. O tarihlerde kızlar ve erkekler ayrı ayrı eğitim görüyordu. Boğaz yakasında erkekler için Ortaköy'de "Tarkmanças" okulu, kızlar için ise yine Ortaköy'de "Hırpsimyants" okulu bulunmaktaydı.

Tarkmanças Okulu 1884 yılında eğitimine yeni bir binada devam etmeye başlamıştır. 1906 yılında ise "Tarkmanças Erkek Okulu" ile "Hırpsimyants Kız Okulu" birleşerek karma eğitimi bu yeni binada vermeye başlamıştır. Yapısında açılışından itibaren anasınıfından, ilköğretim beşinci sınıfa kadar eğitim veren okul, 1935 yılından itibaren gerekli evrakların bulunamaması nedeniyle anasınıflarını kapatmak zorunda kalmıştır. Anasınıflarının kapatılması ve Ortaköy'de ikamet eden Ermeni nüfusunun azalmasıyla Tarkmanças Okulu hızlı bir şekilde öğrenci kaybetmeye başlamıştır. 1988-1989 eğitim yılı başında Tarkmanças Ermeni Okulu anasınıflarına eğitim vermeye yeniden başlamıştır. Okula tekrar hayat veren bu canlılık günümüze kadar devam etmiştir.

2. Krapar.

Bir de kızlar okulu var ki fakir kızların ücretsiz eğitimi için milletperver Ermeniler kurmuştur. Güç ve başarı dileriz, bu kuruluşun asil kadınlarına. Her çabayı ortaya koyarlar amaçlarına ulaşmak için... Eğer bu kadınlar erkek, kendi eşleri kadın olsaydı, doğal olarak Tarkmanças Okulu'nu bu denli mutsuz görme şanssızlığına sahip olamazdık.

Şimdilik Lusavorçyan Okulu tatminkâr; ama devamlı denetlenmesi gerekir ki, daima kendi düzeninde ilerlesin.

Ermeni Eğitim Evi adındaki yatılı okulun müdürü Kurken Bey bütün yasaklara ve başarısızlıklara karşı mücadele ederek okulu bugün çok düzenli bir hale getirmiştir. İşte köyün en büyük binası ve insanı...

Burada bir de İyiliksever Derneği'nin tiyatrosu vardır. Bu adı defalarca sokaklarda, duvarlarda görmüşsünüzdür. Zamanında bu tiyatrodaki gösterilen ölümsüz Beşiktaşlıyan'ın¹ ve ölümlü Hekimyan'ın² trajedilerinin benzerlerini günümüzde okul müsamerelerinde seyrebilirsiniz, izleyenlere eziyet mahiyetinde.

Şimdi bu tiyatrodaki halkı aydınlatmak amacıyla konferanslar yapılıyor.

Apaçık bir gerçektir, Ortaköy her mahalleden daha erken başladı medeni milletler gibi çalışmaya ve... başarısızlığa... Bir şeye benzemek, olmak değildir. Maymunun hikâyesini hep hatırlayacağım.

Buralılar barışseverdir. Patrik değişimlerinde fikir beyan etmezler. Hatırlansın, hatırlanmasın kilisede hiç duyulmamıştır. Herhalde Ortaköylüler, gelen patrikten de

1. Mıgırdiç Beşiktaşlıyan (1828-1868). Ermeni ve hatta Osmanlı tiyatrosunun temellerini atan edebiyatçılardan. 1856 yılında ilk Ermeni tiyatro grubunu kurdu. Modern Ermenicenin gelişmesini destekledi.

2. Sırayan Hekimyan (1832-1892).

memnun, gidenen de veya ne gelenden ne de gidenen... Hatta mahalle işleri için de hep sessizdir, diğer mahallelerde haftada bir yönetimlerde kavga çıkar. Burada şimdiye kadar böyle bir şey duyulmamıştır.

Ortaköylülerin buradan ayrılan idarecilerden hesap sormak gibi kötü huyları yoktur, buralılar birbirlerine sonsuz güvenir.

Bir küçük gençlik grubu var ki topluluklar kurup dağıtarak millete gerçek hizmetler vermek ister. Günümüze kadar yüz topluluk kurulmuş, yüz elli topluluk dağılmıştır, şimdi de sanatkârlar topluluğu var ki amaçları, emin adımlarla ilerleyip Ermenistan'da sanatı tanıtmaktır.

Köyün ileri gelenleri birkaç sınıfa ayrılır. Bir bölümü yalnız diplomatik işlerle uğraşır. Bu sınıftaki insanlar meyhanede rakı şişesi önlerine geldiğinde doğu politikası hakkında Gladstone ne konuşmuştu, Bismarck ne tutum takınacak, Kumandunios, Kheorsiosi'ne ne yazdı, bilmek isterler. Tüm bunlara tatminkâr cevap alamadıkça meyhaneden dışarı çıkmazlar.

Diğer zümre diplomatik konulardan sıkılır. Bunlar için rakının üstüne tuzlu balık mı, et mi, meyve mi yenileceğinin bilinmesi gerekir. İşte Ortaköylüler için de düzenin sorunları bunlardır.

Bir diğer grup da genç kızlara sempatik görünmek için bütün gün berber dükkânlarının önünde dolaşp saçlarına ne şekil vereceklerine karar vermeye çalışır.

Hafif bir sınıf da var ki, hafiflikleri ağırlaşmıştır. Ağırlaşmıştır diyorsam, hafifliklerinin ölçüsünü hayal edebilirsiniz. Bunlar pazar günleri kadınlarla yüksek sesle iki kelime Fransızca konuşmak için iskelede beklerler.

Diğer bir kısım da ticarete kaybettiğini oyundan kazanmak için kurnazlık düşünür. Zenginlerde de bu mikrop var; ama onlar dedikodudan uzaklar. Zira fakir için hastalık olan, zengine basit eğlence sayılır.

İstisnalar hariç kadınlar da, erkekler de gösterişi sever. Gereğinden fazla önem verirler giyinmeye, dolayısıyla şık giyinen mükemmeldir, basit giyinense insanlığa layık görülmez.

Nerede olursa olsun, yüzünü yelpazeleyen, hatta kışın en soğuk günlerinde yüzünü sağa sola çevirip gülümseyerek kırtan, iki saniyede bir saçlarını düzelten, eldivenlerini çıkarıp tekrar giyen, elbiselerini düzelten, beğenmeyip tekrar düzelten, durup tekrar düzeltmeye çaba harcayan, bazen dişlerini göstermek amacıyla ağzını açarak bilinçli gülen –gülümsüyorsa bil ki ağzında dişi yok– kadın, anla ki Ortaköylüdür.

Kadınların yanında şık giyimli, Fransızca kelimeler kullanarak konuşan, kadınlara sigara ikram eden ve kadınların burnuna girecek kadar yaklaşan bir delikanlı gördüğümüzde, bin liraya bahse girerim ki, hem kadın hem de erkek, ikisi de Ortaköylüdür. Kaybedersen bin lirayı gel benden al.

Güneşten yanmamak için kadınların bir kısmı ekseriyetle yüzlerine pirinç tozu sürerler. Ortaköy'ün ayı, güneş kadar yakıcı olduğundan geceleri de kullanırlar, kimileri bu toza şimdi domates karıştırmaya başlamışlar.

Sempatik bayanlar misafirlğe gittiğinde merdivenin ikinci basamağından ayaklarını uzatıp hizmetçilere ayak-kabılarını çektirir, minik ayaklarını etrafa gösterirler; ama ayakları büyükse hizmetçilere eldivenlerini çektirirler.

Birçok kadın da dişlerini çektirmiştir. Büyük dişler, büyük acılara neden olur... Güzelliklerine.

Kadınlardan bazıları leydilere veya markizlere benzemek için tüm hünerlerini ortaya koyar. Doğum yaptıklarında hemen bebekleri sütannelerine teslim ederler. Zira bir kadının çocuğunu emzirmesi asalete aykırıdır.

O gün gelecek mi acaba: Hizmetçiler ev sahibinin yerine çocuk doğursun, nazenin bayanlar doğum denen ağır işten kurtulsun.

Ortaköylü, çevresine kıyasla daha medenidir, güler yüzlüdür, bazen hüzünlü görünmelerinin nedeni okullarının sorunlarıdır.

Köyümün iklimi ortadadır, ne iyilik verir ne kötülük yapar. Sakinleri de aynı köyün iklimi gibidir.

Bazı gençler hep yüksekte uçar, nedeni araştırılırsa kolaylıkla anlaşılabilir ki delikanlılar havadan hafif olmasa kendilerini o kadar yüksek zannetmez. Maalesef milletimizin çoğunun yükselme sırrı, yalnızca doğal kanunlarla çözülür. Ağırlar hep altta kalır, hafifler yükselir. Bu köyde öyle delikanlılar var ki, boyunlarına bir ip geçirirseniz havada uçurtma gibi yükselebilirler...

Aşırı inançlar yoktur bu köyde (altın bu hesaba dahil değil), aksine eksik inançlar söz konusu. Her şeyden fazla tapınılan put modadır.

Eğlenceyi çok severler burada. Bir evde dans başladığında en az altı günde biter oysa milli bir meseleden söz açılınca sohbet yarım saatten fazla sürmez.

Köyde çilek ve dedikodu üretilir. Çilek her yıl bol ürün vermez. Ama dedikodu? Ne aşırı yağmurdan ne de kuraklıktan çekincesi var. Her yıl bol ürün verir.

Çevreden satın almaya gelirler.

Ortaköy, hırsız ve deniz kenarındaki köpek leşlerini ithal eder.

Hicvi ve dolayısıyla mizahı; toplumsal yozlaşmayı, kurumların bozulmasını, insanlar arasındaki bitmek bilmeyen çekişmeyi ve adaletsizliği anlatmak için bir silah olarak gayet iyi kullanan Hagop Baronyan, yaşadığı dönemde sansür baskısına uğramış ve elinden geldiğince buna direnebilmiştir.

İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti'de 19. yüzyılın ikinci yarısının İstanbul'unda 34 mahallenin toplum yaşantısı, mahalle hayatı oldukça kuvvetli bir mizahi dille anlatılıyor. Ermeni ileri gelenlerinin Ermeni toplumunun sorunlarına ilgisizliği, zengin-fakir ayrımının yarattığı çelişkiler, kadın-erkek ilişkileri, kilisenin mahalle hayatı üzerindeki hegemonyası ince ve keskin gözlemlerle aktarılıyor.

Baronyan, rengini, "silüetini" ve hatta halklarını büyük ölçüde kaybetmiş bir şehrin mazisine başka bir gözle bakmamızı sağlıyor.

#edebiyatımızınmirası #eskiistanbul #şehirhayatı #istanbulermenileri
#çokkültürlüşehir #şehirdenmanzaralar #şehirneskisakinleri

